

Lutum, l'essència dels edificis

16/02 - 02/07 ————— 2023

MUSEU CAN TINTURÉ
Exposició temporal

Entrada gratuïta

La ceràmica arquitectònica

Fora d'algunes excepcions puntuals, a partir de mitjan segle XIX, la ceràmica arquitectònica de Catalunya també va emprendre la missió d'ornamentar les façanes dels edificis.

Aquest fet es degué a l'acció de diversos arquitectes de prestigi, que promogueren canvis a les ordenances municipals de Barcelona. La finalitat era acabar amb la monotonia i la rigidesa que imperava a la construcció dels edificis d'aquell moment.

L'embelliment de les façanes amb ceràmica va venir afavorit per l'abaratiment que oferia aquest material i per l'existència de bons artistes que esculprien els models originals i d'experts terrissers, que els manufacturaven amb gran coneixement de l'ofici. Balustres, modillons, capitells, medallons, frisos, garlandes, etc. van començar a donar identitat a les cases de Barcelona i, per mimetisme, també a les de les principals ciutats de Catalunya.

A vegades es tracta d'elements funcionals als quals s'afegeix valor estètic, mentre d'altres són purament ornamentals. L'estètica de la ceràmica aplicada a l'arquitectura segueix el mateix estil general de cada moment.

A Catalunya es pot dividir en tres etapes ben definides: l'eclecticisme, el Modernisme i el Noucentisme. El racionalisme va acabar de manera radical amb l'ornamentació a l'arquitectura.

La ceràmica ornamental

Ceràmica arquitectònica o ceràmica aplicada a l'arquitectura és aquell objecte d'argila cuita que, una vegada confeccionat, passa a formar part inseparable d'un edifici, on hi desenvolupa una funció determinada. Es tracta d'un element que, separat del seu context arquitectònic, perd la raó d'existir.

La ceràmica ha estat present als edificis des de temps immemorials fins a l'actualitat. La terra, tan crua com cuita, ha format part essencial del recipient de la nostra intimitat i de les nostres activitats.

Tot el conjunt de la ceràmica aplicada als edificis es pot dividir de diverses maneres. En aquesta exposició s'ha optat per distingir entre la ceràmica funcional i la ceràmica ornamental. No obstant això, cal aclarir que, quan la ceràmica funcional té visibilitat social, sovint s'hi han afegit valors estètics sense menyscar el seu ús primordial. Per tant, ceràmica ornamental es refereix a la que té la funció exclusiva d'embellir una edificació.

La ceràmica funcional

Determinats productes ceràmics sempre s'han fet servir a la majoria de les construccions arquitectòniques. Ens referim als maons, les teules, els canons i els paviments. D'altres han aparegut per satisfer noves tendències o per a l'adaptació a peculiaritats locals.

Modernament, alguns d'aquests materials ceràmics s'han intentat substituir per altres de majors prestacions, o bé, més aptes per a ser industrialitzats i, en conseqüència, per ser obtinguts a preus més favorables. La mateixa ceràmica ja va substituir la pedra natural o al metall per idèntica raó, abaratir els costos.

Segons el paper que representa la ceràmica dins d'una construcció, la podem classificar de la manera següent:

- Elements per a parets i sostres
- Materials de coberta
- Recollida i conducció d'aigües i fums
- Coronaments
- Espiralls
- Modillons, mènsules o permòdols
- Escales i baranes
- Paviments i revestiments de parets
- Altres usos: ceràmica per a la higiene, brolladors, rètols, electroceràmica, poms i manetes per a portes, rellotges de sol etc.

APLICACIONES

Elements per a parets i sostres

Són els elements ceràmics més antics. Quan la humanitat va començar a usar el foc per escalfar-se i fer llum, va descobrir accidentalment que alguns productes que fins aleshores usava crus, milloraven substancialment les seves qualitats en ser cuits. Sens dubte, un d'ells fou la ceràmica.

Alguns d'ells resultaren essencials: els recipients i els maons que permetien aixecar parets, molt més sòlides i resistents als agents atmosfèrics que les fetes de fang cru.

Els primers maons que es coneixen daten de 2.500 anys a.C. i foren trobats a Mesopotàmia.

En l'antiguitat clàssica es considera un producte pur que uneix els quatre elements: aigua, terra, foc i aire.

El seu èxit és tan important que avui en dia s'utilitza de manera massiva per tot el món.

Els maons s'han perfeccionat afegint forats al seu interior. Això permet una millor cocció de totes les seves parts i en conseqüència s'obté: un major aïllament termo acústic, una major resistència a la compressió i un alleujament del seu pes. En conjunt, abarateix estructures i fonaments i també fa més còmode el seu maneig per part dels paletes.

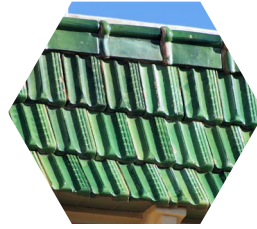
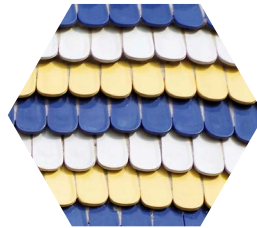
Materials de coberta

La coberta d'un edifici és l'element constructiu que el tanca per la part superior i el protegeix dels agents atmosfèrics: canvis de temperatura, pluja i vent. Bàsicament n'hi ha de dos tipus: el terrat, quasi pla i transitable, i la teulada, força inclinada per a la millor evacuació de l'aigua de pluja.

L'element característic de la teulada és, com indica el seu nom, la teula ceràmica, tot i que també n'hi ha de lloses de pedra natural, de metàl·liques o de fibrociment.

Hi ha diferents tipus de teula ceràmica que poden variar segons la tradició constructiva de cada lloc. Per això, sovint el seu nom ja n'indica el seu origen: teula romana, teula flamenca, teula àrab, teula alacantina, etc. Altres noms estan relacionats amb la seva forma: teula plana, escata. Qualsevol d'aquestes tipologies pot ser envernissada de diversos colors, o bé, sense cap tipus de vernís.

A Catalunya les teules d'ús majoritari són la teula àrab i l'alacantina. Potser el millor disseny de tots els temps és la teula àrab: funcional, simple, polivalent i econòmica. Encara mai no superada, ja que després de mil·lennis segueix en ús generalitzat sense que se n'hagi trobat cap perfeccionament, tot i els nombrosos intents.

Recollida i conducció d'aigües i fums

Les aigües de pluja que cauen sobre una teulada són conduïdes cap a la part més baixa. A vegades, es lliuren directament a l'entorn de la casa, i d'altres, són recollides per un canaló o tor-tugada i conduïdes fins a una canonada que se les emporta.

Els canons acostumen a estar envernissats per la seva part interior a fi d'evitar fuites per porositat. Per motius estètics, si la canonada roman a la vista, pot anar envernissada per la part exterior amb el color preferit.

Els mateixos canons que serveixen per conduir aigües també s'utilitzen en sentit contrari per evacuar fums, és a dir, per fer de xemeneia. En aquest cas l'acabament és un barret, que protegeix la xemeneia de l'entrada de l'aigua de pluja, en millora el tiratge i dona un acabament bonic al conjunt.

Coronaments

Determinats punts de difícil resolució tècnica, com poden ser les interseccions dels careners d'una teulada, es resolen a vegades amb un coronament. També s'usen aquests elements per donar un acabament digne a algun element constructiu, com els pilars d'una porta d'entrada o d'una balustrada.

Els coronaments resolen punts conflictius però bàsicament en prima l'estètica. És habitual que estiguin formats per dues o tres peces independents: el peu, el cos i el cap. Els més freqüents tenen forma esfèrica, de pinya, de flor de lis, de copa amb tapadora o sense, a vegades en forma de cistella plena de fruites. També hi ha pinacles, és a dir, acabaments en forma d'agulla, etc.

Espiralls

Els espiralls estan relacionats amb la imprescindible ventilació de sostremorts. Són espais resultants del denominat terrat a la catalana, solució constructiva dels edificis acabats amb terrat pla transitable.

Consisteix a fer una doble coberta que tanca una cambra ventilada, denominada sostremort, situada entre ambdós cobertes. Aquest enginyós sistema, propi de Catalunya, proporciona aïllament tèrmic i protecció contra l'aigua de pluja.

Per ventilar el sostremort es practiquen unes obertures al seu perímetre, les quals s'acaben amb un espirall, que és una peça de ceràmica en forma de reixa. Com que l'espirall queda a la vista de tothom, se l'embelleix amb un disseny decoratiu. Per tant, l'espirall va lligat als terrats plans i aquestes cobertes predominen als àmbits urbans, no pas al món rural.

Generalment els espiralls tenen formes rodones, quadrades o rectangulars, tot i que n'hi ha d'altres formes. També poden estar envernissats de colors vius, o bé, sense vernís.

Modillons

Els modillons són uns elements ceràmics únicament decoratius, quasi sempre fets de ceràmica emmotllada, que es col·loquen a sota dels balcons per simular que els sostenen. En realitat no tenen cap funció estructural sinó només decorativa, per això preferim la denominació de "modilló", que prové de l'italià, per anomenar aquestes falses mènsules, cartelles o permòdols.

La seva forma comuna és aproximadament triangular. La decoració més habitual és de fullatges, combinats amb emperlats, espirals i rosetes. També n'hi ha d'antropomòrfics generalment amb rostres femenins o de titans. Alguns tenen més sortida que alçada i d'altres, al contrari. Generalment són de terra cuita sense vernís, tot i que durant el període modernista sovintegen els acolorits amb color cridaners.

Escales i baranes

Els balustres són elements molt freqüents en l'arquitectura, inicialment en els edificis administratius o de persones d'elevat poder econòmic ja que eren de pedra natural i el seu preu era força costós. Al seu conjunt se l'anomena balustrada.

Les baranes de ferro eren molt més econòmiques i, per tant, d'ús generalitzat. Els terrissers van començar a fer balustres de ceràmica, molt més barats que els de pedra i se'n va generalitzar l'ús. Primerament, els balustres es modelaven al torn. Després, a fi d'abaratir-ne el cost, es van fer mitjançant motlles d'escaiola.

Hi ha balustres plans i rodons. Els balustres plans acostumen a tenir una cara decorada i l'altra llisa, que correspon a la part superior quan s'omple el motlle de pasta d'argila. Els productors d'aquestes peces ho completaven amb sòcols i passamans de terra cuita. Com a balustres especials hi havia els de baranes inclinades, pròpies d'escalinates.

Paviments i revestiments de parets

El revestiment de parets i terres amb làmines de terra cuita respon a la necessitat de donar a aquestes superfícies major comoditat i fàcil neteja. Ben aviat es va copsar que la higiene millorava substancialment si s'envernissaven. El vernís impedia la retenció d'humitat capil·lar i la conseqüent formació de colònies de fongs. Aleshores, també, resultava ben fàcil acolorir-les i decorar-les amb bonics dibuixos, que embellien de manera notòria les estances on s'aplicaven.

Les rajoles decorades tenien major preu i, per això, van començar a introduir-se als edificis administratius i als habitatges de les persones més riques. Com que les rajoles decorades cridaven força l'atenció dels visitants, no es va perdre l'oportunitat d'aprofitar-les com a elements propagandistes del poder de qui les ostentava. Més endavant, amb la millora dels processos productius, el seu preu es va abaratir, la qual cosa va permetre que el seu ús s'estengués a la resta de classes socials.

Des de les primeres que es coneixen, de Babilònia, el segle IX, fins a l'actualitat, la decoració de les rajoles envernissades segueix els estils i les modes de cada moment. Això, juntament amb el seu format, permet datar-les amb major facilitat que altres productes ceràmics, tot i que els actuals mètodes d'anàlisi de l'arqueometria permeten major seguretat i precisió.

Les tres etapes de la ceràmica ornamental

La ceràmica, per qüestions econòmiques, va substituir la pedra quant a la producció de materials destinats a embellir les façanes de les cases. Catalunya ho va fer amb un estil propi i singular, majoritàriament generat a la ciutat de Barcelona.

ECLECTICISME

Una vegada superats els períodes neoclàssic i del romanticisme, l'arquitectura va passar per un període que barrejava aquests dos estils juntament amb altres d'estrangers i d'exotisme imaginari. Els estils històrics, però, es van haver d'adaptar als nous mètodes constructius derivats de la industrialització. Així, en edificis religiosos preval el goticisme romàntic, mentre que als edificis civils es preferiren els ordres clàssics, tot i que sovint es barregen els dos.

MODERNISME

Les tendències romàntiques es perpetuen en el Modernisme. No cal subratllar la gran importància i la personalitat indiscutible del Modernisme català.

Aquest estil es pot definir per les següents característiques: inspiració en la naturalesa, influències de l'art japonès i del medieval, formes vagues i imprecises, rebuig de l'ordre, desig de modernitat, sensualitat i, fins i tot, erotisme subtil.

NOUCENTISME

S'inicia al final de la primera dècada del segle XX. Es pot definir per les següents peculiaritats: desig de modernitat, civisme, seny, ordre, mesura, raó contra rauxa, catalanitat basada en els trets d'identitat, èmfasi en la cultura mediterrània, fer bonic allò útil, professionalitat, inspiració en l'ordre clàssic.

Casa Xuriguera
1847
La Rambla, 25 (Barcelona)
Projecte de Daniel Molina i Casamajó

Casa Coll i Regàs
1897-1898
Carrer Argentona, 55 (Mataró)
Projecte de Josep Puig i Cadafalch
© Fundació Iluro

Palau de l'Agricultura
1927-1929
Passeig de Santa Madrona, 40-46. Barcelona
Projecte de Josep Maria Ribas i Casas i Manuel Maria Mayol i Ferrer

Lutum, l'essència dels edificis

MUSEU CAN TINTURÉ

c. de l'Església, 36

Esplugues de Llobregat

93 470 02 18 · museus@esplugues.cat

museus.esplugues.cat

[Entrada gratuïta](#)

Horari :

De dimarts a divendres de 17 a 20 h

Dissabtes de 10 a 14 h i de 17 a 20 h

Diumenges i festius de 10 a 14 h